

The Governance of the Wise and Ethics in the Political Thought of Ferdowsi and Saadi and Its Reflection in the Illustrated Manuscripts of the *Shahnameh* and *Bustan* Preserved in the Cairo Museum

Alireza Mousapour ¹, Ali Heidary ^{*2}, Ghasem Ghasem ³, Mahdi Zolfaghari ⁴

¹ PhD student, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran. mousapouralireza@lu.ac.ir

^{*2} (Corresponding author) Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran. heydari.a@lu.ac.ir

³ Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran. sahraei.g@lu.ac.ir

⁴ Associate Professor, Political Science Department, Faculty of Literature and Human Sciences, Lorestan University, Khorramabad, Iran. zolfaghari.m@lu.ac.ir

Article Info

Research Article

Issue 54

Volume 21

Page 554 to 566

Submission Date: 2022/12/04

Review Date: 2023/02/03

Acceptance Date: 2023/04/08

Publication Date: 2024/06/21

Keywords

Governance,
Politics,
Meritocracy,
Ferdowsi,
Governance of the Wise.

Cite this article

Mousapour, A., Heidary, A., Sahraei, G. and Zolfaghari, M. (2024). The Governance of the Wise and Ethics in the Political Thought of Ferdowsi and Saadi and Its Reflection in the Illustrated Manuscripts of the *Shahnameh* and *Bustan* Preserved in the Cairo Museum. *Islamic Art Studies*, 21(54), 554-566.

 [dori.net/dor/20.1001.1.***** ***/](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.388326.2172)

 [dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.388326.2172](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.388326.2172)

ABSTRACT

The governance of the wise—or, in other words, entrusting critical affairs of state to competent administrators—is among the most essential components of good governance, and rulers must base their actions upon this principle to achieve it. Ferdowsi is one of the great thinkers who articulated his sociopolitical theories and views on good governance, as well as the challenges of rule and society. This study, drawing on library resources and employing an analytical-descriptive approach, examines the political reflections and ideas of Ferdowsi and Saadi concerning the governance of the wise and its role as a macro-indicator of good governance. Ferdowsi posits that many of society's problems can be resolved by leveraging the capacity of the wise or by embracing meritocracy and competence-based selection within the governing system. Awareness of these reflections and ideas fosters the intellectual and political growth of the people and serves as a warning to rulers. Moreover, the guidance found in the works of these great thinkers and cultural figures can serve as a model for present and future administrators.

Research Objectives:

1. Analyzing the principles and criteria of wise governance in the *Shahnameh* and *Bustan*.
2. Elucidating the dimensions and nuances of Ferdowsi's and Saadi's thought within the framework of Iranian discourse on governance.

Research Questions:

1. What were the principles and criteria of wise governance and politics according to Ferdowsi and Saadi?
2. What similarities and differences exist between the views and ideas of Ferdowsi and Saadi on governance?

This article is taken from the doctoral dissertation/thesis of "Alireza Musapour" entitled "Comparison of the Political Thoughts of Ferdowsi and Saadi", which was submitted at Lorestan University in 1401 under the guidance of Dr. "Ali Heydari" and Dr. "Qasem Sahraei" and the advice of Dr. "Mehdi Zolfaghari".

Introduction

The treasury of Persian literature contains a collection of invaluable works in which careful examination reveals traces of various disciplines, particularly the humanities. One perspective through which the works of great Persian thinkers can be analyzed is their political and managerial thought. Ferdowsi and Saadi are among the greatest thinkers of Persian literature who, due to their understanding of the politics of their time and their sense of responsibility toward society, addressed important political issues of their nation in their works. They expressed diverse views on governance and the duties of rulers—the foundation of sovereignty—in various ways, sometimes explicitly and at other times through allegory and indirect criticism, woven into mythological and historical narratives.

Today, discussions on competence and meritocracy in good governance constitute one of the most important and widely applied domains of the humanities. Entrusting affairs to capable administrators—or, in other words, delegating management to the wise and deserving—is one of the key principles of good governance in the *Shahnameh*. Ferdowsi repeatedly emphasized the importance and impact of this principle on the success or failure of governance and the prosperity or decline of society, particularly during pivotal moments such as ascensions to the throne or transitions of power, in gatherings of priests, sages, nobles, and government officials.

This article examines the opinions and perspectives of these great Persian literary thinkers on the role of governance by the wise and meritocracy in improving societal conditions. The study employs an analytical approach and content analysis method, extracting components of meritocracy to investigate the concept of governance by the wise from the perspectives of Ferdowsi and Saadi. Data collection was based on library resources, using research notes as tools. After analysis, logical reasoning was applied to clarify the concept of competence and its components, extract evidence, and examine teachings related to meritocracy and governance by the wise in Ferdowsi's *Shahnameh*. The primary source for this research is the *Shahnameh* edited by Dr. Jalal Khaleqi Motlaq, though the Moscow edition was also referenced.

Given the significant influence of literary works on Iranian culture and literature, many researchers have studied Ferdowsi's *Shahnameh* and produced numerous valuable books and articles. However, few have addressed contemporary societal concepts such as meritocracy and governance by the wise as manifestations of Iran's rich cultural and intellectual heritage. Among existing studies, no specific, independent research focuses exclusively on governance by the wise in the thought of Ferdowsi and Saadi, though some works may have touched on the subject peripherally.

E'temad Moqaddam (1971) published studies titled "Monarchy and Kings from the Persian Perspective Based on the Shahnameh (1967)" and "The Art of Kingship in Ancient Iran (1971)," examining certain aspects of the Shahnameh, though meritocracy and governance by the wise were not his focus. Bagher Parham (1998), in his book "With Ferdowsi's Perspective," briefly addressed Ferdowsi's views on political wisdom. Other prominent Shahnameh scholars such as Shahrokh Meskub, Abdolhossein Zarrinkoob, Mohammad Ali Eslami Nodushan, and Mohammad Jafar Yahaghi have analyzed the Shahnameh from literary, aesthetic, and historical perspectives. The current study scrutinizes Ferdowsi's belief in meritocracy and governance by the wise as pillars of ideal rulership.

Ja'far Auraei's Master's thesis, supervised by Dr. Mohammad Fooladi and titled "The Art of Statesmanship, Leadership, Politics and Diplomacy in the Shahnameh (2008)," along with Dr. Fooladi's subsequent article "Foundations of Governance and Kingship in the Shahnameh" (published in "Collected Articles on Ferdowsi Studies," 2011), examine the Shahnameh's historical context, characteristics and duties of kings according to Ferdowsi, Iran's foreign relations, diplomatic protocols, and managerial and economic thought in the epic. Alireza Azghandi's "The Political Thought of Saadi (2012)" approaches Saadi as a realist sociologist within political sociology. Roghayyeh Haji-Zadeh's Master's thesis "Politics and Statecraft in Saadi's Works" discusses the political and social conditions during the Mongol and Ilkhanid periods, Saadi's relations with contemporary politicians, legitimacy of governance from Saadi's perspective compared to Western and Islamic thinkers like Plato, Aristotle, and Farabi, and characteristics of a righteous ruler.

Vahid Mubarak and Farshid (2014) wrote an article titled "Reflections of Management Theories in Ferdowsi's Shahnameh (Based on Newtonian Paradigm and Chaos Theory)," arguing that analysis of various Shahnameh sections, particularly the epic parts, reveals patterns of management models. Their study compared the epic's governance systems with modern management theories, concluding that all three management levels are represented in the text's governmental structures. Kasraei (2007) conducted research titled "Ferdowsi's Political Thought," maintaining that Ferdowsi sought both to revive Iran's noble historical traditions and to outline a political framework rooted in ancient Persian kingship. If Persian poets were classified as political or non-political, Ferdowsi would undoubtedly stand out for his distinctive characteristics.

Conclusion

Meritocracy and entrusting societal affairs to the wise form the axis of justice and social equilibrium. The stability and integrity of society depend on this principle, while neglecting it—promoting the unworthy and sidelining the competent—constitutes a fundamental cause of the collapse of political and social systems, leading to the disintegration of societal norms. Ferdowsi considers meritocracy the primary condition for rulership, with competence and capability as the criteria for selecting officials. In his view, only the worthy and wise deserve to govern, as governance demands wisdom, skill, foresight, and endurance.

Ferdowsi identifies the delegation of state affairs to incompetent individuals as a peril of politics. He warns that depriving society of governance by the wise and the improper placement of unqualified individuals in specialized positions accelerates societal decline. Rulers are cautioned against vesting power or public affairs in incapable and unskilled hands. For Ferdowsi, the solution to most societal problems lies in adopting governance by the wise and a merit-based system rooted in diverse abilities and competencies—not tribal affiliations or nepotism.

In the *Shahnameh*, Ferdowsi articulates the components of his ideal governance. The foremost indicator of competent officials in good governance is justice and fairness. He emphasizes equitable distribution of resources and positions based on merit and worthiness. Other benchmarks of good governance in his view include the ruler's and officials' public-mindedness. Rationality, wisdom, efficiency, and capability are further criteria for selecting qualified administrators. He advises rulers of his era to delegate critical governmental and bureaucratic tasks to wise, pious, just, experienced, noble, God-fearing, trustworthy, and public-spirited officials to ensure societal order and public satisfaction. Tyranny, irrational rule, and disregard for meritocracy inevitably lead to the monarchy's decline and the nation's ruin.

In Saadi's *Bustan*, the emphasis shifts more prominently to justice in governance. His narratives reinforce that equitable and virtuous leadership—anchored in ethical meritocracy—is indispensable for societal prosperity. Both thinkers converge on the principle that sustainable governance demands moral and intellectual excellence in its administrators, framing competence not as a privilege but as a moral imperative for collective survival.

References

- Abtahi, Seyed Hossein, & Sabour, Faridoun. (2010). *Meritocracy*. Tehran: Azadmehr. [In Persian].
- Akhavan Kazemi, Bahram. (1999). "Justice and Despotism in Ancient Iranian Political Thought." *Political-Economic Information Journal*, Nos. 143-144. [In Persian].
- Alvani, Mehdi. (1998). "Meritocracy." *Tadbir Journal*, No. 82. [In Persian].
- Aristotle. (2011). *Politics* (6th ed., H. Enayat, Trans.). Tehran: Jibi Book Company. [In Persian].
- Auraei, Jafar. (2011). "The Art of Statesmanship, Leadership, Politics, and Diplomacy in the Shahnameh" (Master's thesis, supervised by Dr. Mohammad Fooladi). Qom University. [In Persian].
- Azghandi, Alireza. (2012). *The Political Thought of Saadi*. Tehran: Ghomes. [In Persian].
- Dekhoda, Ali Akbar. (1994). *Dictionary* (1st ed. of the new series). Tehran: Dekhoda Dictionary Institute. [In Persian].
- Ferdowsi, Abolqasem. (2000). *Shahnameh* (Based on the Moscow edition, Ed. by Dr. Saeed Hamidian). 4 vols., 5th ed., Tehran: Qatreh Publishing. [In Persian].
- Habibi, Mohammad Bagher. (2011). *Policies for Promoting Meritocratic Culture*. Tehran: Rah-e Dan. [In Persian].
- Kasraei, Mohammad Salar. (2007). "The Political Thought of Ferdowsi." *Political Science*, 4(7), pp. 213-234. [In Persian].
- Memarzadeh, Gholamreza; Jasbi, Javad; & Nafari, Neda. (2010). "Good Governance: A Balanced Ecology." *Management Research Journal*, No. 84. [In Persian].
- Mubarak, Vahid; & Vazileh, Farshid. (2014). "The Reflection of Managerial Theories in Ferdowsi's Shahnameh (Based on the Newtonian Paradigm and Chaos Theory)." *Mystical and Mythological Literature*, 10(37), pp. 269-302. [In Persian].
- Onsor al-Ma'ali, Kaykavus ibn Iskandar. (2011). *Qabusnama* (Ed. by Dr. Saeed Nafisi). Tehran: Ferdows Publishing. [In Persian].
- Parnian, Musa; Amidiyan, Mahin; & Hosseini Abbariki, Arman. (2011). "Art in the Shahnameh." *Journal of Persian Prose and Verse Stylistics*, No. 15, pp. 263-276. [In Persian].

Sadri Afshar, Gholamhossein; Hakami, Nasrin; & Hakami, Nastaran. (2014). *Persian Encyclopedia* (3rd ed.). Tehran: Farhang-e Moaser. [In Persian].

Salami, Ghadam Ali. (1989). *From the Color of the Rose to the Thorn's Pain*. Tehran: Ministry of Culture and Higher Education. [In Persian].

Sharifi, Hamideh; & Seyed Sadeghi, Seyed Mahmoud. (2020). "The Connection Between Justice and Happiness and Its Role in Reducing Individual and Social Harms in the Shahnameh." *Scientific Quarterly of Interpretation and Analysis of Persian Language and Literature Texts (Dehkhoda)*, Vol. 12, No. 43, pp. 13-40. [In Persian].

Tusi, Khwaja Nizam al-Mulk. (2001). *Siyasatnama* (Ed. by Dr. Jafar Shoar). Tehran: Amir Kabir. [In Persian].

مدیریت فرزنانگان و اخلاق در اندیشه‌های سیاسی فردوسی و سعدی و بازتاب آن در نگاره‌های نسخ مصور شاهنامه و بوستان محفوظ در موزه قاهره

علیرضا موسی‌پور^۱، علی حیدری^{۲*}، قاسم صحرائی^۳، مهدی ذوالفقاری^۴

^۱ دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران، mousapouralireza@gmail.com

^{۲*} (نویسنده مسئول) استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران، Heydari.a@lu.ac.ir

^۳ دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران، sahraei.g@lu.ac.ir

^۴ دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران، zolfaghari.m@lu.ac.ir

چکیده

مدیریت فرزنانگان یا به عبارت دیگر، سپردن امور مهم حاکمیت به کارگزاران شایسته از مهم‌ترین مؤلفه‌های حکمرانی خوب است و حاکمان برای تحقق آن باید این مهم را مبنای کار خود قرار دهند. فردوسی از اندیشمندان بزرگی است که نظریه‌ها و آرای سیاسی-اجتماعی خود را در مورد حکمرانی خوب و معضلات حکومت و جامعه ابراز کرده است. در این پژوهش، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به صورت تحلیلی و توصیفی به بررسی تأملات و اندیشه‌های سیاسی فردوسی و سعدی در مورد مدیریت فرزنانگان و نقش آن به عنوان کلان شاخص حکمرانی خوب پرداخته شده است. او راه حل بسیاری از مشکلات جامعه را بهره‌مندی از ظرفیت فرزنانگان یا گرایش به شایسته‌گزینی و شایسته‌سالاری در نظام حکومتی می‌داند. آگاهی از این تأملات و اندیشه‌ها موجب رشد فکری و سیاسی مردم و تنبه حاکمان می‌شود و رهنمودهای موجود در آثار بزرگان اندیشه و فرهنگ می‌تواند سرمشقی برای کارگزاران امروز و آینده جامعه باشد.

اهداف پژوهش:

۱. واکاوی اصول و معیارهای حکمرانی فرزنانگان در شاهنامه و بوستان.

۲. تبیین ابعاد و زوایای اندیشه فردوسی و سعدی در چارچوب گفتمان ایرانی در زمینه حکمرانی.

سؤالات پژوهش:

۱. اصول و معیارهای حکمرانی فرزنانگان و سیاست از نظر فردوسی و سعدی چه بوده است؟

۲. چه تشابه و تفاوتی بین آراء و افکار فردوسی و سعدی در حکمرانی وجود دارد؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۴

دوره ۲۱

صفحه ۵۵۴ الی ۵۶۶

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۱۳

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۱۱/۱۵

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۴/۰۱

کلمات کلیدی

حکومت،

سیاست،

شایسته‌سالاری،

فردوسی،

مدیریت فرزنانگان.

ارجاع به این مقاله

موسی پور، علیرضا، حیدری، علی، صحرائی، قاسم، & ذوالفقاری، مهدی. (۱۴۰۳). مدیریت فرزنانگان و اخلاق در اندیشه های سیاسی فردوسی و سعدی و بازتاب آن در نگاره های نسخ مصور شاهنامه و بوستان محفوظ در موزه قاهره. مطالعات هنر اسلامی، ۲۱(۵۴)، ۵۵۴-۵۶۶.

[dori.net/dor/20.1001.1.*](https://doi.org/10.22034/IAS.2023.388326.2122)

***** ***/

[dx.doi.org/10.22034/IAS](https://dx.doi.org/10.22034/IAS.2023.388326.2122)

.2023.388326.2122

** این مقاله برگرفته از رساله دکتری/ پایان‌نامه "علیرضا موسی‌پور" با عنوان "مقایسه اندیشه‌های سیاسی فردوسی و سعدی" است که به راهنمایی دکتر "علی حیدری" و دکتر "قاسم صحرائی" و مشاوره دکتر "مهدی ذوالفقاری" در سال ۱۴۰۱ در دانشگاه "لرستان" ارائه شده است.

مقدمه

گنجینه ادب پارسی مجموعه‌ای از آثار گرانسنگی است که با تأمل و تفحص دقیق در این آثار، رگه‌های بسیاری از علوم گوناگون به‌خصوص علوم انسانی، نمودار می‌گردد. یکی از منظرهایی که می‌توان برخی از آثار اندیشمندان بزرگ پارسی را از زاویه دید آن بررسی کرد، اندیشه‌های سیاسی و مدیریتی آن‌هاست. فردوسی و سعدی از بزرگ‌ترین اندیشمندان ادب پارسی هستند که به‌واسطه آگاهی که با سیاست زمانه خود داشتند و بنابه مسئولیتی که در قبال جامعه خویش داشتند، در میان آثار خود به مسائل مهم سیاسی مملکت نیز پرداخته و دیدگاه‌های متنوع خود را در زمینه‌های حکومت و خویش‌کاری حاکمان، که پایه و اساس حاکمیت است، به شیوه‌های گوناگون، گاه به‌صورت آشکار و گاه در قالب کنایه و تعریض، در لابه‌لای داستان‌های اساطیری و تاریخی ابراز کرده است. امروزه مباحث مربوط به شایستگی و شایسته‌سالاری در حکمرانی خوب یکی از حوزه‌های مهم و پرکاربرد علوم انسانی است. سپردن امور به کارگزاران کاردان و به عبارت دیگر، واگذاری مدیریت‌ها به فرزندگان و شایستگان، یکی از اصول و مبانی حکمرانی خوب در شاهنامه است که فردوسی به جهت اهمیت و تأثیرگذاری این امر در تحقق و شکست اهداف حکومت و سعادت و تباهی جامعه بارها به مناسبت‌های مختلف نظیر رسیدن به سلطنت و انتقال پادشاهی، در جمع موبدان، خردمندان، بزرگان و کارگزاران حکومتی بدان اشاره کرده است. در این مقاله سعی شده است به نظرات و دیدگاه‌های این اندیشمند بزرگ ادب پارسی درباره نقش مدیریت فرزندگان و شایسته‌سالاری در بهبود اوضاع جامعه پرداخته شود.

این پژوهش با رویکرد تحلیلی و به روش تحلیل محتوا و با استخراج مؤلفه‌های شایسته‌سالاری؛ مدیریت فرزندگان را از نگاه فردوسی و سعدی بررسی کرده است. روش گردآوری اطلاعات، براساس منابع کتابخانه‌ای بوده و ابزار گردآوری آن‌ها، فیش‌های تحقیقاتی است که پس از تجزیه و تحلیل آن‌ها، از استدلال‌های منطقی برای تبیین مفهوم شایستگی و مؤلفه‌های آن، استخراج شواهد، بررسی نکات و آموزه‌های مربوط به شایسته‌سالاری و مدیریت فرزندگان در شاهنامه فردوسی بهره گرفته شده است. منبع اصلی در این پژوهش شاهنامه فردوسی به تصحیح دکتر جلال خالقی مطلق است اما در طی پژوهش از شاهنامه چاپ مسکو نیز بهره گرفته شده است.

باتوجه به اهمیت و تأثیر فراوان آثار ادبی در غنای فرهنگ و ادب ایران، پژوهشگران بسیاری به پژوهش در شاهنامه فردوسی پرداخته‌اند و آثار ارزشمند بسیاری نیز در قالب کتاب و مقاله منتشر کرده‌اند اما در آن‌ها کم‌تر به انعکاس محتوا و مفاهیم روز جامعه؛ نظیر شایسته‌سالاری و مدیریت فرزندگان به‌عنوان یکی از جلوه‌های غنی فرهنگ و اندیشه‌ی ایرانی، توجه شده است. در میان این پژوهش‌ها، هیچ پژوهش مشخص و مستقلی، مختص به مدیریت فرزندگان در اندیشه فردوسی و سعدی ملاحظه نگردید، هرچند در برخی از آثار ممکن است، به‌صورت پراکنده به این موضوع اشاره‌ای شده باشد که از جمله این آثار می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

اعتماد مقدّم (۱۳۵۰) با انتشار پژوهش‌هایی با عنوان «پادشاهی و پادشاهان از دید ایرانیان بر بنیاد شاهنامه (۱۳۴۶) و آیین شهریاری در ایران باستان (۱۳۵۰)» برخی از ویژگی‌های شاهنامه را بررسی کرده است. ولی موضوع

شایسته‌سالاری و مدیریت فرزنانگان مورد نظر پژوهشگر نبوده است. باقر پرهام (۱۳۷۷) در کتابی با عنوان «با نگاه فردوسی» به صورت گذرا به باور فردوسی در زمینه خرد سیاسی پرداخته است و نیز شاهنامه‌پژوهان شاخص دیگری نظیر شاهرخ مسکوب، عبدالحسین زرین‌کوب، محمدعلی اسلامی‌ندوشن، محمدجعفر یاحقی و... نیز به بررسی شاهنامه از منظر ادبی، زیباشناختی و تاریخی و... بررسی کرده‌اند. در نوشتار پیش‌رو، باور فردوسی به شایسته‌سالاری و مدیریت فرزنانگان در حکمرانی مطلوب، مورد مذاقه و بررسی قرار گرفته است.

پایان‌نامه کارشناسی ارشد جعفر اورعی با راهنمایی دکتر محمد فولادی با عنوان «آیین کشورداری، رهبری، سیاست و سفیری در شاهنامه» (۱۳۸۷) و مقاله دکتر فولادی برگرفته از رساله اخیر با عنوان «مبانی کشورداری و شهرپاری در شاهنامه» مندرج در کتاب «مجموعه مقالات فردوسی‌پژوهی» (۱۳۹۰) به تاریخچه شاهنامه و ویژگی‌های شاهان و وظایف آنان از نظر فردوسی، روابط و مناسبات ایران با ملل دیگر، آیین‌نامه‌نگاری آداب سفیری و اندیشه‌های مدیریتی و اقتصادی در شاهنامه پرداخته شده است. علیرضا ازغندی در کتاب «اندیشه‌های سیاسی سعدی» (۱۳۹۱) در قالب جامعه‌شناسی سیاسی به سعدی به عنوان یک جامعه‌شناس واقع‌گرا پرداخته است. در پایان‌نامه کارشناسی ارشد با نام «سیاست و سیاسی‌گری در آثار سعدی» از رقیه حاجی‌زاده به مباحثی نظیر اوضاع سیاسی و اجتماعی و چگونگی پیدایش سلاطین قوم مغول و ایلخانی و حکومت‌های محلی، روابط سعدی با سیاستمداران معاصر خود، مشروعیت حکومت از نظر سعدی و اندیشمندان غربی و اسلامی نظیر افلاطون و ارسطو و فارابی و... و ویژگی‌های حاکم صالح مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

وحید مبارک و فرشید (۱۳۹۳) مقاله‌ای با عنوان: «بازتاب نظریات مدیریتی در شاهنامه فردوسی (با تکیه بر پارادایم نیوتنی و تئوری آشوب)» نگارش کردند. در این تحقیق بیان داشتند که با بررسی بخش‌های مختلف شاهنامه، به خصوص بخش حماسی، می‌توان الگوهایی از این گونه‌های مدیریت را یافت؛ بررسی حکومت و نوع آن در شاهنامه و تطبیق آن با نظریات مدیریتی جدید، مطالعه‌ای در کارکردهای اسطوره و به خصوص شاهنامه است و به این نتیجه رسیدند که از هر سه سطح مدیریتی نمونه‌هایی را در نظام حکومتی و پادشاهی در شاهنامه می‌توان یافت. کسرائی (۱۳۸۶) تحقیقی با عنوان: اندیشه سیاسی فردوسی انجام داد. در این تحقیق بیان داشت که فردوسی بر آن است تا در مجموعه حماسی خویش هم آیین‌ها، تاریخ و رسوم پسندیده و جوانمردانه گذشته را احیا کند و هم چارچوب نظام سیاسی‌ای را طراحی نماید که در واقع شالوده آن، نظام شاهی گذشته ایران باستان است. اگر بخواهیم شعرای پارسی‌گوی را در دو دسته شعرای سیاسی و غیرسیاسی قرار دهیم، بی‌شک فردوسی دارای ویژگی‌های خاصی است که او را از دیگران متمایز خواهد کرد.

۱. چارچوب نظری و یا چارچوب مفهومی

مبنای حکمرانی خوب، بهره‌گیری از کارگزاران فرزانه، با کفایت و کاردان در سطوح مختلف حکمرانی است. شایسته‌سالاری از اساسی‌ترین اصول در عرصه حکمرانی و از مهم‌ترین عوامل دوام و بقای حکومت است. «براساس یک

تعریف رایج و پذیرفته شده «شایسته‌سالاری» عبارت است از یک نظام حکومتی مبتنی بر شایستگی ذاتی حاکمان و نه بر اساس ثروت یا موقعیت اجتماعی آنان» (حبی، ۱۳۹۰: ۱۷-۱۸). این اصطلاح از دو کلمه ترکیب شده است؛ «شایسته» اسم مفعول از «شایستن» است که به معنی صفت یعنی سزاوار، لایق و درخور باشد (ر.ک: دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۲۴۳۴/۹) و «سالار» اسم است به معنی سردار، سرهنگ، سرکرده، افسر، پیشرو قافله یا لشکر، بزرگ و مهتر قوم آمده است (ر.ک: دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۱۷۵۲/۸). بر این اساس، اصطلاح شایسته‌سالاری، اصطلاحی سیاسی است و به مفهوم نظامی از حکومت است که در آن صاحبان مقام‌ها بر اساس شایستگی (دانش، تجربه و توانایی) انتخاب و به کار گمارده شوند (ر.ک: صدری افشار و حکمی، ۱۳۹۳: ۱۷۲۹/۲).

«شایسته‌سالاری با مفهوم نخبه‌گرایی ارتباط نزدیکی دارد و می‌توان گفت نخبه‌گرایی و شایسته‌سالاری هر دو به دنبال واگذاری امور به افراد نخبه و سرآمد هستند» (الوانی، ۱۳۷۷: ۱۴). شایسته‌سالاری و بهره‌گیری از مدیریت فرزندان، نظامی کارآمد است و زابیده عدالت است؛ و حکومت دادگستر، زمینه‌ساز اصلاح امور است. ارسطو از میان نظام‌های حکومتی، بهترین نظام سیاسی را نظامی ترکیبی می‌داند که در آن فرزندان و شایستگان در رأس هرم قدرت باشند و عامه نظارت کنند و انتخاب آنان از طریق شورا و نمایندگان باشد. او در کتاب سیاست می‌گوید: حکومت رستگار آن است که کار به کاردان سپرده شود و شایستگان مدارج ترقی را بپیمایند، قدرت محدود گردد، به مصالح عامه آسیبی نرسد و قانون حاکم باشد (ر.ک: ارسطو، ۱۳۹۰: ۱۷۴).

۲. اخلاق و اصول حکمرانی از نظر سعدی با تکیه بر نسخه مصور بوستان موزه قاهره

سعدی از بزرگ‌ترین ادیبان ایرانی و مربیان بزرگ اجتماعی است که «بوستان» را در سال ۶۵۵ ه.ق تألیف کرد. این اثر به دلیل آن که حاوی حکایات و آموزه‌های اجتماعی و اخلاقی فراوان است، یکی از بزرگ‌ترین منابع در زمینه تعلیم و تربیت به‌شمار می‌رود. پیام‌های اخلاقی این کتاب، یا به‌گونه مستقیم و پندواندرز و یا در لابه‌لای حکایات‌ها و تمثیل‌های اخلاقی و عرفانی رخ می‌نماید. در بوستان سعدی، جهان مطلوب و آرمانی سعدی جلوه‌گر می‌شود و سعادت در این جهان، با به‌کار بستن فضائل اخلاقی و نیکی‌ها حاصل می‌گردد.

سعدی یکی از پایه‌های بنای استوار ادب پارسی است که جلوه‌های نظم و نثر او زیور پیکره شکوهمند فرهنگ کنونی است. «گلستان» و «بوستان» سعدی، سرشار از پندهای اخلاقی و آداب زندگی و حکمت عملی است. غزلیات شاعر نیز که سرشار از سروده‌های ستایشگرانه، عاشقانه و حکیمانه است، با مباحث اخلاقی گره می‌خورد. هنر نویسندگی سعدی در کنار همین مضامین بلند اخلاقی و اندیشه‌های والای عرفانی و نکته‌های لطیف حکمت‌آموز مزید بر زیبایی آثار اوست.

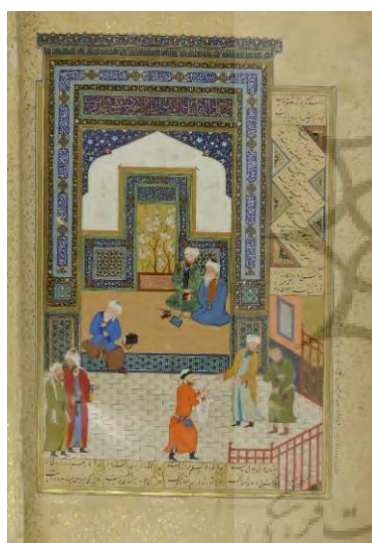
عدالت، محوری‌ترین اصل حکومتی از نظر سعدی است که در صورت رعایت آن، جلوه‌های مثبتش در جامعه نمایان می‌گردد جلوه‌هایی چون؛ رفع ظلم در جامعه، رفع نیازهای اقتصادی مردم، اجرای دقیق قوانین، آسایش مردم، توسعه عمرانی و عاقبت به خیری حاکمان در سرای فانی و باقی (ظهیری ناو، پاکمهر، ۱۳۸۷: ۱). در تصویر شماره ۱ نگارگر

نسخه بوستان سعدی در موزه قاهره با ترسیم تصویر گدا بر در مسجد به نوعی کوشیده تا مفاهیم اخلاقی در این حوزه را یادآوری کند.

تصویر ۱. نگاره گدا بر در مسجد. منبع: (آرشیو اختصاصی پروفیسور برناورد اوکین)

عدالت از جمله کانونی‌ترین مفاهیم تاریخ اندیشه و نظریه اجتماعی و سیاسی بوده است که هم در سنت فکری غرب و هم ایرانی، سابقه‌ای دیرینه دارد. سعدی نیز متأثر از همین سنت به ارث برده ایرانی، آن را در حکایات و روایات خویش وارد می‌کند و با اصرارهای مداوم بر عدل گستری و اندرز به پرهیز از ستمگری، اخلاق و سیاست را در آثار خویش به هم گره می‌زند. بنابراین اخلاق و سیاست در گلستان و بوستان پیوندی ناگسستنی دارند (نورایی، یاور، ۱۳۹۲: ۱۴۵).

تصویر ۲. نگاره مجلس مباحثه. منبع: (آرشیو اختصاصی پروفیسور برناورد اوکین)

۳. مدیریت فرزندان در اندیشه فردوسی و نسخه مصور شاهنامه در موزه قاهره

محور بنیادین شاهنامه، حکومت و چگونگی ظهور و سقوط آن است و پایه و اساس حکومت در شاهنامه، پادشاه است و تزلزل او، ویرانی کل حکومت قلمداد می‌شود» (قایینی کریم آبادی و بساک، ۱۳۹۹: ۲۳۳). برخی از علل تزلزل و سقوط حکومت‌ها از ناخویش‌کاری شهریان است. هر حکومتی در معرض علل و بیماری‌هایی است که برخی از آنان عبارت‌اند از: حاکمیت هوای نفس حاکم، تجمل‌خواهی او و از دست دادن خوی مقاومت در برابر بیگانگان که اگر حاکم نتواند آن را درمان کند طعم شکست را تجربه می‌کند (پژوهش، ۱۴۰۰: ۵۵). یکی از شاخص‌های لازم برای حکمرانی خوب و ضمانت آن، وجود پادشاهان و کارگزاران دلسوز برای حفظ ملک و مملکت است، که در انتخاب وزرا و جانشین پادشاه به‌عنوان شاه آینده، با دقت و تیزبینی و براساس شایسته‌سالاری عمل می‌کنند؛ بدین‌گونه اوضاع سیاسی و اجتماعی مردم و حکومت را از تباهی و نابسامانی محفوظ می‌کنند.

فردوسی، شهریار فریدون را مرهون شایستگی‌ها و هنرها و فضایل او می‌داند:

فریدون فرخ‌فرشته نبود ز مشک وز عنبر سرشته نبود
به داد و دهش یافت آن نیکویی تو داد و دهش کن فریدون تویی

(فردوسی، ۱۳۸۶: ۸۵/۱)

فردوسی بر این باور است که کارگزاران و نخبگان سیاسی، محورهای جامعه و بازوان اجرایی حاکمند؛ آنان به‌مثابه آینه‌ای برای عملکرد حاکمانند. برای این که جامعه مسیر رشد و پیشرفت را طی کند حاکمان و کارگزاران باید برای عهده‌دار شدن امور جامعه از اهلیت، لیاقت و شایستگی لازم برخوردار باشند و این اصل مهم‌ترین اصل از اصول مدیریت جوامع است:

چو جوید کسی راه بایستگی هنر باید و شرم و شایستگی

(فردوسی، ۱۳۸۶: ۴۲۴/۷)

تصویر ۳. نگاره شاه و کارگزارانش. شاهنامه مصور موزه قاهره

شایستگی در لغت به معنای داشتن توانایی، اختیار، مهارت، دانش، لیاقت و صلاحیت است (ر.ک: ابطحی و عبدصبور، ۱۳۸۹: ۱۴۲). مفهوم شایستگی مؤلفه‌هایی دارد و فردوسی برای انتخاب کارگزاران شایسته در حکمرانی خوب، خصوصیات و شاخص‌هایی چون داد و دهش، دین و فرهی، خردمندی و تجربه، فضیلت و بزرگواری، مردم‌داری و کارآمدی و... را مبنای حاکمیت می‌داند. از نشانه‌های حکمران خوب دادورزی و خردمندی است. حکمرانی مطلوب در شاهنامه، نتیجه خردورزی و کارکرد آن دادگری است (قایی کریم‌آبادی و بساک، ۱۳۹۹: ۲۳۴).

۳.۱. حکمرانی دادگرانه

داد از اصول جهان‌بینی و اندیشه سیاسی فردوسی است. «ارزش داد و عدالت در شاهنامه و در نظر پادشاهان و پهلوانان به حدی است که آن را از نژادگی و پادشاهی هم برتر می‌دانند و آن را مایه روشنی روان می‌دانند» (شریفی و سید صادقی، ۱۳۹۹: ۲۹). او عدل را مهم‌ترین صفت شه‌ریار می‌داند که با تحقق اصل شایسته‌سالاری و استقرار هر چیزی در جای خودش برآورده می‌شود. بر این اساس، سپردن امور جامعه به شایستگان، محور عدل و تعادل اجتماعی خواهد بود و بی‌توجهی به آن موجب برهم‌خوردن توازن جامعه خواهد شد. داد اعتدال است و شه‌ریار نیک میانه‌رو است:

ز کار زمانه میانه‌گزين چو خواهی که یلبي به دادآفرين

(فردوسی، ۱۳۸۶: ۲۷۰/۶)

فردوسی افراط و تفریط را مهلك می‌داند و اعتدال را مایه آرامش می‌داند:

همه کار گیتی به اندازه به دل شاه ز اندیشه‌ها تازه به

(فردوسی، ۱۳۷۹: ۳۶۴/۷)

۳.۲. حاکمیت خرد پایه

خرد در اندیشه سیاسی فردوسی و در صحنه‌ی سیاست و حکمرانی خوب، جایگاه رفیعی دارد و حاکمیت خردپایه از صفات محوری حاکمان شایسته و یکی از شاخص‌های حکمرانی خوب است. «هرقدر خرد آدمی رشد کند، همان اندازه از خطا مصون می‌ماند» (صدرایی، ۱۳۹۵: ۱۲۵). در حکمرانی مطلوب، فرزنانگان و شایستگان محترمند. فردوسی خردمندی را از بهترین صفات شه‌ریاران، نخبگان سیاسی و کارگزاران شایسته می‌داند و از نظر او خرد سلاح شه‌ریار و راهنمای جان اوست و هیچ سرمایه‌ای ارزشمندتر از خرد برای شه‌ریار نیست:

به شاهی خردمند باشد سزا به جای خرد زر شود بی‌بها

(فردوسی، ۱۳۸۶: ۲۴۴/۶)

او انتخاب و انتصاب کارگزاران شایسته را از خویش‌کاری‌های شه‌ریار می‌داند و بزرگداشت خردمندان را در شکوه و اعتلای حکومت، مؤثر می‌داند. فردوسی به پادشاهان، ضرورت حضور خردمندان را در دربار حاکمان، توصیه می‌کند:

هنرمند را شاد و نزدیک دار
جهان بر بداندیش تاریک دار
به هرکار با مردِ دانا سگال
به رنج تن از پادشاهی منال
چو یابد خردمند نزد تو راه
بماند به تو تخت و گنج و سپاه

(فردوسی، ۱۳۸۶: ۴۵۹/۷)

وجود کارگزاران خردمند و باکفایت، از شروط مهم توفیق حکومت‌هاست و عدم وجود کارگزاران شایسته، سبب تباهی پادشاهی و مملکت است:

بدانگه شود تاج خسرو بلند
که دانا بود نزد او ارجمند

(همان: ۲۰۱/۷)

ز دستور بدگوهر و گفتِ بد
تباهی به دیهیم شاهان رسد

(همان: ۲۰۲/۷)

۴. مفهوم هنر در حکمرانی

هنر به معنی «آن درجه از کمال آدمی است که هشیاری و فراست و فضل و دانش را دربردارد و نمود آن صاحب هنر را برتر از دیگران می‌نماید» (دهخدا، ۱۳۷۳: ۲۰۸۴۱/۱۴). هنر در شاهنامه، واژه‌ای است عام که بار معنایی گسترده‌ای دارد و نشان فضل و اعتبار به شمار می‌رود و آگاهی از مفاهیم آن به جهت وجوه و معانی گوناگون این واژه اهمیت دارد.

پرنیان، امیدیان و آب باریکی (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی کاربرد و معانی مختلف واژه هنر در شاهنامه پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که برخی از مفاهیم هنر در شاهنامه عبارت‌اند از: قدرت، شجاعت، کین‌خواهی، کشورگشایی، دانایی، توانایی، تجربه، نژادگی، بخشنده‌گی، خردمندی، شایستگی و بیش‌تر به معانی لیاقت، کفایت، کاردانی و توانمندی حکمرانان در کشورداری آمده‌است.

هنر در شاهنامه شامل دو دسته فضایل اکتسابی و موهبت‌های ایزدی نظیر دانش، داد، دهش، دین، فرهی، نژادگی، شرم، سیاست، کیاست، فراست، جنگ‌آوری، شجاعت، خرد ورزی و آیین حکمرانی و ... است و بهره‌مندی از این هنرها و فضایل؛ معیار و ملاک شایستگی، فضیلت و امتیاز شهریان و کارگزاران است. فردوسی بهره‌مندی از این فضایل و کسب و آموختن هنرهای حکمرانی و کشورداری را برای حاکمان یک ضرورت می‌داند. او به لزوم فراگیری آیین حکمرانی و هنرهای شهریاری، تأکید کرده‌است:

هنرها که باشد کیان را به کار
سکندر بیاموخت زآموزگار

(فردوسی، ۱۳۸۶: ۵۲۵/۵)

فردوسی، به تلاش برای کسب هنر و شایستگی‌های لازم برای رسیدن به مناصب بلند تأکید دارد:

وگر تخت جوئی، هنر بایدت چو سبزی بود، شاخ و بر بایدت

(همان: ۱۹۲/۷)

فردوسی گاهی در شاهنامه، به بیان باورهای خود می‌پردازد. او شاخص شایستگی شهریان و کارگزاران و قهرمانان را هنرها و فضایل آنان می‌داند و همگان را به هنرجویی و هنرمندی توصیه می‌کند:

میاز و متاز و مناز و مرنج چه یازی به کین و چه نازی به گنج
که بهر تو اینست زین تیره گوی هنر جوی و راز جهان را مجوی

(همان: ۳۵۱/۶)

فردوسی از زبان شاپور در هنگام ولیعهدی برادرش اردشیر به بیان برخی از خصوصیت‌ها و هنرهای لازم برای حکمرانی می‌پردازد:

خنک شاه با داد و یزدان پرست کزو شاد باشد دل زبردست
به داد و به بخشش فرونی کند جهان را به دین رهنمونی کند
نگهدارد از دشمنان کشورش به لبر اندر آرد سر و افسرش
به داد و به آرام گنج آگند به بخشش ز دل رنج پیراگند...
هرآن کس که او این هنرها بجست خرد باید و حزم و رای درست

(همان: ۳۳۸/۶-۳۳۹)

بنابراین، در این جستار از میان معانی مختلف و متعدد هنر اغلب به بیان معانی و مفاهیم این واژه در گفتار و اندیشه سیاسی فردوسی درخصوص حکمرانی پرداخته می‌شود. فردوسی، شهریار نیک را به جهت آراسته‌بودن به هنرهایی نظیر فرهمندی، خردورزی و دادگری و... شایسته و هنرمند می‌داند و شهریار بد را به جهت عدم بهره‌مندی از این هنرها و داشتن ویژگی‌هایی چون نابخردی، آزمندی، خشم و خودکامگی و... بی‌هنر و ناکارآمد می‌داند که پی‌آمد این هنرهای منفی؛ ویرانی، ناامنی و تباهی قدرت است.

از مفاهیم هنرآموزی در نزد فردوسی، فراگیری آداب حکمرانی و آیین شهرداری است، آن چنان که او در پرورش منوچهر آورده‌است:

هنرها که بُد پادشا را به کار بیاموختش نامور شهریار
چو چشم و دل پادشا باز شد سپه نیز با او هم‌آواز شد
نیا تخت زرین و گرزگران بدو داد و پیروزه تاج سران

(همان: ۱۲۷/۱)

یکی از معانی هنر در شاهنامه، تدبیر و شایستگی است:

چو دستور باشد چنین کاردان نوشته هنر نیز بسیار دان

(فردوسی، ۱۳۷۹: ۳۸/۱)

یکی از موارد کاربرد واژه هنر در شاهنامه و اغلب در خطاب شهریان ایرانی بیان فرهمندی و شکوه آنان است:

زبان برگشادند از آن پس به پند که ای پر هنر شهریار بلند

(فردوسی، ۱۳۸۶: ۳۹۲/۶)

چنین پاسخ آوردش منذر بدوی که ای پر هنر خسرو نامجوی

(همان: ۳۷۰/۶)

فردوسی گاه واژه هنر را به معنی منش و اصالت تبار آورده است:

چه شد هفت ساله گو سرفراز هنر با نژادش همی گفت راز

(همان: ۳۶۸/۲)

گاهی منظور فردوسی از هنر، حقیقت‌جویی و حق‌طلبی است:

هنر خوار شد جادویی ارجمند نهان راستی، آشکارا گزند

(همان: ۵۵/۱)

یکی از معانی متعدد هنر در شاهنامه، دلاوری و جنگ‌آوری است:

ببینی کزین پره‌نر یک سوار چه آید ترا بر سر ای نامدار

(همان: ۴۳۸/۲)

از دیگر معانی گسترده این واژه، هنر در معنی فعل و عمل به گفتار است:

هنر بهتر از گفتن نابکار که گیرد ترا مرد داننده خوار

(همان: ۵۶۳/۶)

از دیگر کاربردهای واژه هنر، پاسخ بزرگمهر است به پرسش انوشیروان که «بهترین هنر چیست؟»

چنین داد پاسخ که دانش به‌ست خردمند خود برمهمان بر مه‌ست

(همان: ۲۹۴/۷)

فردوسی هنر را به معنی شایستگی، لیاقت و کفایت نیز به‌کار برده است، او منوچهر را شهریاری پره‌نر می‌خواند که لیاقت، کفایت و شایستگی شهریاری را دارد:

دو چشم کیانی به هم بر نهاد بیژمرد و برزد یکی سرد باد
شد آن نامور پره‌نر شهریار به گیتی سخن ماند ازو یادگار

(همان: ۲۸۲ / ۱)

از معانی دیگر هنر که فردوسی آن را در نظر داشته‌است، کاربرد این واژه به معنی علم و فضل و خرد است و براین اساس هنرمند کسی است که از دانش و خرد بهره‌مند باشد. فردوسی این واژه را در توصیف پدر گو که پادشاه هند بود به‌کار برده‌است:

هنرمند جمهور فرهنگ جوی سرافراز با دانش و آب‌روی

(همان: ۳۲۰/۷)

از معانی دیگر هنر، بخشایش و جوانمردی است:

بخشای و کار گذشته مگوی هنر جوی و از کشتگان کین مجوی

(همان: ۴۷۶ / ۵)

از مفاهیم دیگر هنر در شاهنامه، کسب مهارت و توانایی است:

مرا چند ببسود و چندی بگفت خرد با هنرکردم اندر نهفت

(همان: ۴۵۳ / ۲)

از آنجاکه نظریه‌پردازان نظریه حکمرانی خوب بر ارائه یک الگوی بومی تأکید دارند، یافته‌های این پژوهش، حکایت از این دارد که ارتباط بین مؤلفه‌های حکمرانی شایسته در شاهنامه مشهود است لذا ارائه یک الگوی بومی و ملی از این نظریه ممکن و مطلوب است. در اندیشه سیاسی فردوسی، شایسته‌سالاری از کلان شاخص‌های لازم در حکمرانی خوب است، ژرف‌نگری در آن برطرف‌کننده نقایص این شاخص در نظریه مزبور و نمونه‌ای از سیر تکاملی این مفهوم در نظریه حکمرانی خوب است. در این میان، گاه شایسته‌سالاری از مسیر نبردها به‌وجود می‌آید. تصویر زیر از نسخه مصور شاهنامه قاهره یکی از این جنگ‌های حماسی را ترسیم کرده است.

تصویر ۴. صحنه‌هایی از نبرد در شاهنامه. محل نگهداری: موزه قاهره

نتیجه‌گیری

شایسته‌سالاری و سپردن امور جامعه به خردمندان، محور عدل و تعادل اجتماعی است، دوام و قوام جامعه بسته به آن است و بی‌توجهی به آن و تقدیم فرومایگان و تأخیر فرزندان از علل اساسی سقوط نظام سیاسی، اجتماعی جوامع و حکومت‌هاست و گسستگی هنجار جامعه را در پی دارد. فردوسی، شرط اصلی فرمانروایی را شایسته‌سالاری می‌داند و شایستگی و کفایت افراد را معیار انتخاب و گزینش کارگزاران برمی‌شمارد. در نظر او، برای آن که جامعه سامان یابد فقط شایستگان و خردمندان سزاوار حکمرانی هستند، زیرا حکمرانی کاری است که نیازمند خردمندی، کاردانی، تدبیر و تحمل است. فردوسی، سپردن امور مملکت به دست افراد نالایق را از آسیب‌های سیاست می‌داند او محروم‌ماندن جامعه از مدیریت فرزندان و نشستن نابه‌جای افراد در موقعیت‌های تخصصی را از علل زوال جامعه بیان می‌کند و حاکمان را از سپردن قدرت و امور مردم به افراد نالایق و بی‌هنر برحذر می‌دارد. در نظر فردوسی، راه حل اغلب مشکلات مردم، گرایش به مدیریت فرزندان و نظام شایسته‌گزینی و شایسته‌سالاری، براساس توانایی‌ها و شایستگی‌های گوناگون است و نه براساس موقعیت و نگرش‌های قومی و قبیله‌ای. فردوسی در شاهنامه تلاش کرده که مؤلفه‌های حکومت شایسته و مطلوب موردنظر خود را بیان کند. مهم‌ترین شاخص کارگزاران شایسته در حکمرانی خوب، عدالت‌ورزی و دادگری است. او به‌نوعی عدالت در توزیع امکانات و مناصب براساس شایستگی‌ها و لیاقت‌ها تأکید دارد. از شاخص‌های دیگر حکمرانی خوب از دیدگاه او می‌توان به مردم‌داری حاکمان و کارگزاران حکومت اشاره نمود. از دیگر مؤلفه‌های حکمرانی خوب در انتخاب کارگزاران توانمند و شایسته، عقلانیت و خردورزی و نیز کارآمدی و توانمندی آنان است. او به حاکمان عصر خود توصیه می‌کند که کارهای مهم حکومتی و دیوانی جامعه را برای تحقق اهداف خود به کارگزاران خردمند، دین‌دار، عادل، کارآزموده، اصیل، خداترس، امین و مردم‌دار ... واگذار کنند تا جامعه سامان یابد و سبب رضایت، آرامش و آسایش مردم شوند که بیداد و بی‌خردی شهریار و بی‌توجهی به اصل شایسته‌سالاری، افول سلطنت و ویرانی مملکت را در پی دارد. در بوستان سعدی بیشتر بر مسئله عدالت در حکمرانی تأکید شده است.

فهرست منابع و مآخذ:

کتاب‌ها

- ابطحی، سیدحسین و عبدصبور، فریدون. (۱۳۸۹). شایسته‌سالاری. تهران: آزادمهر.
- ارسطو. (۱۳۹۰). سیاست. ترجمه: حمید عنایت، چاپ ششم، تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.
- ازغندی، علیرضا. (۱۳۹۱). اندیشه‌های سیاسی سعدی. تهران: قومس.
- توسی، خواجه نظام‌الملک. (۱۳۸۰). سیاست‌نامه. به کوشش دکتر جعفر شعار. تهران: امیرکبیر.
- حبی، محمدباقر. (۱۳۹۰). سیاست‌های ترویج فرهنگ شایسته‌سالاری. تهران: راه‌دان.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۳). لغت‌نامه. چاپ اول از دوره جدید. تهران: مؤسسه لغت‌نامه دهخدا.
- سرامی، قدمعلی. (۱۳۶۸). و از رنگ گل تا رنج خار. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی.
- صدری افشار، غلامحسین؛ حکمی، نسرین و حکمی، نسترن. (۱۳۹۳). فرهنگ نامه فارسی. چاپ سوم. تهران: فرهنگ معاصر.
- عنصرالمعالی، کیکاووس بن اسکندر. (۱۳۹۰). قابوس‌نامه. به تصحیح دکتر سعید نفیسی. تهران: نشر فردوس.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۷۹). شاهنامه براساس چاپ مسکو، به کوشش دکتر سعید حمیدیان. ۴ مجلد، چاپ پنجم، تهران: نشر قطره.

مقالات

- اخوان کاظمی، بهرام. (۱۳۷۸). «عدالت و خودکامگی در اندیشه سیاسی ایران باستان». مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره‌های ۱۴۳ و ۱۴۴.
- الوانی، مهدی. (۱۳۷۷). «شایسته‌سالاری». مجله تدبیر، شماره ۸۲.
- پرنیان، موسی؛ امیدیان، مهین و حسینی آباریکی، آرمان. (۱۳۹۰). «هنر در شاهنامه». مجله سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی، شماره ۱۵، ۲۷۶-۲۶۳.
- شریفی، حمیده؛ سید صادقی، سید محمود. (۱۳۹۹). «پیوند دادگری و شادی، و نقش آن در کاهش آسیب‌های فردی و اجتماعی در شاهنامه». فصل‌نامه علمی تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا). دوره ۱۲، شماره ۴۳، ۴۰-۱۳.
- معمارزاده، غلامرضا؛ جاسبی، جواد و نفری، ندا. (۱۳۸۹). «حکمرانی خوب: اکولوژی متعادل». مجله پژوهش‌های مدیریت، شماره ۸۴.
- کسرای، محمدسالار. (۱۳۸۶). «اندیشه سیاسی فردوسی». علوم سیاسی، ۴(۷)، ۲۱۳-۲۳۴.
- مبارک، وحید؛ وزیله، فرشید. (۱۳۹۳). «بازتاب نظریات مدیریتی در شاهنامه فردوسی (با تکیه بر پارادایم نیوتنی و تئوری آشوب)». ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی، ۱۰(۳۷)، ۲۶۹-۳۰۲.

پایان‌نامه‌ها

- اورعی، جعفر. (۱۳۹۰). «آیین کشورداری، رهبری، سیاست و سفیری در شاهنامه». پایان‌نامه کارشناسی ارشد با راهنمایی دکتر محمد فولادی، دانشگاه قم.